

Overweging 14 februari 2016

“leid ons niet in verzoeking”

Lezingen: Deuteronomium 5, 6-21; Romeinen 10, 8-13; Lucas 4, 1-13.

We kennen, denk ik, allemaal wel “de verborgen verleiders”. Het zijn de in films en commercials verborgen boodschappen die ons, soms zonder dat we het in de gaten hebben, verleiden om toch dat apparaat te kopen, of dat ongezonde product, of juist dat biologische. Het gaat niet eens om de directe productinformatie, maar veel meer om wat eromheen gesuggereerd wordt. We worden mooiere, gezondere, meer succesvolle mensen, we voelen ons er lekkerder door, we horen ergens bij. Producten worden in een context geplaatst waar we ons mee kunnen vereenzelvigen en daarom kopen we het product.

In de jaren vijftig heeft Vance Packard er twee handboeken over geschreven en die zijn eigenlijk niet verbeterd. De technieken van de verleiding zijn verfijnder geworden, maar niet wezenlijk veranderd. Niet alleen de reclame, maar ook de politiek en de nieuwsbezorging maken er gebruik van met een techniek die framing wordt genoemd. Het gaat daarbij om de beïnvloeding van het waarnemingskader, zodat hetgeen gezegd of getoond wordt naar een vooropgezette bedoeling wordt begrepen.

Het vraagt heel veel oplettendheid en bewustzijn van je eigen denken om dit soort beïnvloeding te kunnen tackelen en je bewust te worden van de wijze waarop je wordt gemanipuleerd.

Manipulatie is bij uitstek het object van de duivel (degene die verwarring zaait en het oordeel probeert te vertroebelen) en van de satan (de tegenstrever, degene die op de proef stelt).

In de Schrift kennen we een aantal beruchte en beroemde verleidingsscenes, en dan spreek ik niet over het Hooglied. De eerste is wel de verleiding van Eva door de slang in de paradijstuin. De verleider probeert ons van de wijs te brengen, van het goede voornemen af te halen, van de juiste weg af te leiden. Ten diepste en in religieuze zin, probeert de figuur van de verleider ons van onszelf weg te halen en van God te vervreemden.

Toch is de figuur van de diabolos, duivel, noch van de satan in de Schrift een zelfstandige kwade macht die concurreert met God. Er is geen macht naast God in het Joodse geloof en ook niet in het oorspronkelijke Christelijke geloof. Het zijn geen dualistische religies. De oude kerk heeft zich juist altijd verzet tegen godsdienstige stromingen die de wereld als het strijdtoneel van twee tegengestelde machten zagen: die van het goede en van het kwade, die van het licht en het duister, voorgesteld als twee onafhankelijke machten. De duivel als kwade, en eventueel overweldigende, macht is meer een Middeleeuwse uitvinding. Maar ook daar blijft die macht uiteindelijk onderhorig aan God. Misschien was het voor die tijd een antwoord op de vreselijke ellende waar men God niet verantwoordelijk voor kon houden, en hopelijk ook niet de zondigheid van mensen. Je kunt niet leven in een wereld waar alle kwaad het gevolg is van menselijke zonde en alle goeds de werking van Gods genade. Dat breekt op den duur de relatie tussen God en mens af.

De duivel is meer degene die probeert de zaken in de war te brengen, door elkaar te gooien. De satan is degene die op de proef stelt en probeert te dwarsbomen. Hij proeft het gehalte van mensen in hun houding ten opzichte van God. De keuze daarin is, hoe verleidelijk dingen ook worden voorgesteld of hoe zwaar de beproeving ook is, aan de mens zelf. De satan maakt geen keuze voor ons, net zomin als de duivel. Zij beroven de

mens niet van zijn vrijheid om het juiste te kiezen. Elk beroep op een kwade macht bij het begaan van een overtreding is vals en een uit de weg gaan van de eigen verantwoordelijkheid.

De mens in de paradijs tuin koos verkeerd, willens en wetens. Tegelijk haalde deze keuze hem ook uit de sluimer van het onbewuste. Door de keuze werd hij zich, in dit verhaal, bewust van wie hij is, ook ten opzichte van God. Tegen een aanzienlijke prijs, dat wel. De mens in de tuin had maar één verbod en hij overtrad het. Hij greep naar het leven en naar een godgelijke positie. De slang lichtte hem niet verkeerd voor, maar gaf wel een bepaald beeld. Hij framede. Na de verleiding kon de mens leven verwekken (als God), maar betaalde met zijn eigen leven (werd sterfelijk).

De geboden die het uit slavernij gevluchte volk werden gegeven in de woestijn, de plaats van beproeving, de plek van waarheid, geboden die we vandaag weer lezen, de tien woorden, de tien richtingwijzers, hebben ook alles met dood en leven te maken. Zij zijn gegeven opdat het volk het goed zal gaan in het land van belofte. Zij vertegenwoordigen een weg ten leven en ten dode bij het verwaarlozen ervan. De keuze is aan het volk zelf. We weten hoe het toekomstzekere volk in de verleiding kwam om het op te geven, terug te keren naar Egypte of Baal te dienen. Hoe het God op de proef stelde en tegen hem in opstand kwam. Het leven kan ons geloof danig op de proef stellen. We kunnen daarin tegen onszelf in kiezen voor voedsel en zekerheid. Als je al te kiezen hebt natuurlijk. Er zijn er velen die geen keuze hebben. Maar ook zij staan voor de taak zichzelf te bewaren in de omstandigheden van hun bestaan. Het is moeilijk om trouw te blijven aan jezelf en aan God. Maar de rechtvaardige die standhoudt in beproeving, heeft groot geestelijk gezag.

Dit blijkt ook in het verhaal van de rechtvaardige Job die door de satan en met medeweten van God bovenmenselijk beproefd wordt. Job blijft vechten om zijn menselijkheid en hij blijft God zoeken bevragen. Gods toestemming aan de satan om Job te beproeven maakt God kwetsbaar. Het laat zien dat hij zich op de rechtvaardige verlaat. God vertrouwt op het geloof van Job om zijn eer en naam te redden van de Beproefer.

In het evangelie is het Jezus die op de proef wordt gesteld. Ook hij is in de woestijn, 40 dagen vastend en biddend. Hij wordt beproefd in de drie grondrelaties: die met ons leven, die met de ander en die met God.

40 is kennelijk een belangrijk getal: het volk liep 40 jaar door de woestijn voor het binnen kon trekken in het beloofde land; Mozes verbleef veertig dagen en nachten op de berg om de wet te ontvangen; Elia liep 40 dagen en nachten naar de berg Horeb om God te ontmoeten. Een zwangerschap duurt 40 weken. Wij vasten 40 dagen om met Christus te verrijzen. Veertig heeft kennelijk van doen met een levensweg, een weg ten leven. Leren leven kost een mensenleven lang.

De zaken waarin Jezus beproefd wordt, zijn die waarover de meeste oorlogen gestreden worden. Zaken die een essentiële rol spelen in menselijke relaties. Ook wij worden daarin op de proef gesteld en het is belangrijk voor het leven van de wereld dat we daarin goede keuzes maken.

Het gaat om voedsel en grondstoffen voor ons leven. Schaarste leidt tot oorlog en strijd. Het is goed om te beseffen dat de voedsel- en grondstoffenschaarste niet altijd een natuurlijke schaarste is, maar een die alles te maken heeft met politiek en toe-eigening. De schaarste elders is het gevolg van een overvloed op andere plaatsen. Het heeft te maken met de gerechtigheid die wordt aangeduid in het bidden om het dagelijks brood.

Niet meer voedsel nemen dan je nodig hebt, zodat er ook voor anderen voldoende is. De tweede beproeving heeft te maken met macht, met territorium en marktaandeel. De wil om te domineren, en groter en machtiger te zijn dan de ander, maakt een einde aan de menselijke relatie zoals die bedoeld is. Essentiële waarden als veiligheid en vrijheid gaan erdoor verloren. Het tast het weefsel van de samenleving aan. Als zodanig staat het haaks op de relaties binnen het koninkrijk van God waarvoor wij dagelijks bidden. Uitverkoren zijn als kinderen van God is geen exclusief recht. Het verheft niet boven anderen. Uitverkiezing is een belofte die voor ieder mensenkind geldt. Het is universeel, katholiek in de ware zin van het woord. God uitdagen om voor jou persoonlijk te kiezen is zijn universele liefde toe-eigenen en aantasten. Je moet God niet op de proef stellen om een keuze te maken tussen het ene kind en het andere. Dat kan als ouder niet. Het idee van exclusieve uitverkiezing en daarmee van mijn God tegenover die van jou, mijn godsdienst en mijn ideologie tegenover die van de ander, of de anderen is oorzaak van bloedige en zo volstrekt onnodige strijd. Er is liefde genoeg voor ons allemaal. De Naam van God eren is getuigen van zijn universele liefde.

Veertig dagen hebben wij onszelf gegeven om daarbij stil te staan. Om te overwegen hoe wij zelf omgaan met die drie essentiële relaties. Om te vasten, dat wil zeggen: te leren niet meer te nemen dan we nodig hebben, om te leren onze plaats en verantwoordelijkheid in het geheel te zien en in te nemen. En om te bidden dat we niet in de verleiding komen om willens en wetens de verkeerde keuzes te maken. Amen.